

Josep M. Solà i Camps. Notes biogràfiques. La dècada dels quaranta i els primers cinquanta

Pere Solà i Gussinyer
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Se m'ha demanat per part de l'*Anuari Verdaguer* un escrit biogràfic sobre el meu oncle Josep Maria Solà i Camps (JMSC) (Girona, 1917 - Barcelona, 2004). És cert que, en morir, la Societat Verdaguer va mostrar el seu interès de recollir en un proper número de l'*Anuari* «alguns dels seus treballs que avui són de difícil accés». La mateixa font el 2004 el qualificava de «cordial i afable, i sempre apassionat en els temes verdaguerians». I afegia que el seu tarannà generós «li va fer compartir els seus coneixements amb tots els estudiosos de l'obra del poeta de Folgueroles. Fou un col·laborador de primera hora de l'extens *Epistolari de Jacint Verdaguer*, del qual tingueren cura Josep M. de Casacuberta i Joan Torrent i Fàbregas».

Jo no sóc especialista ni de crítica literària ni d'història de la literatura catalana, ni de Verdaguer. Per tant, la meva aproximació a la trajectòria intel·lectual de JMSC serà indirecta, fragmentària i qui sap si esbiaixada. En qualsevol cas serà un esguard emocionat el que projectaré sobre un personatge que he estimat molt. Val a dir que em limitaré a presentar aquí unes pinzellades de la biografia científica, literària, sentimental i intel·lectual de JMSC als primers moments de la seva vida professional (1941-1955, aprox.).

JMSC fa camí en el terreny del reconeixement científicoacadèmic

És fascinant endinsar-se en els temes i les dèries científiques, literàries, musicals, culturals i religioses de JMSC durant els quaranta i cinquanta.

En el pla científicoacadèmic JMSC tenia un historial excepcional. Format a la Universitat Autònoma Republicana, on va cursar la

carrera de Filosofia i Lletres, especialitat Filologia Romànica, als primers quaranta va tenir la possibilitat de fer carrera universitària. El 1941 obtingué el títol de llicenciat amb excel·lent i premi extraordinari. Va ser nomenat el mateix any professor auxiliar de la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona, on va impartir durant dos cursos matèries de la seva especialització.

Però finalment va seguir el camí de la docència de batxillerat. L'estiu de 1943 es preparava per al seu trasllat a Madrid per preparar el concurs. Volia animar perquè es presentés com a opositora la seva aleshores amiga i, més tard promesa i esposa, Maria Lourdes Serrano Bercós, de la Seu d'Urgell.¹ De fet entre ells hi havia sobretot una relació de bona companyonia i de col·laboració en la preparació d'oposicions. Lourdes va acabar un any abans que ell els estudis. Ignoro si la seva amistat ja venia del temps de la Universitat Autònoma. Lourdes va posar-se a ensenyar i l'any 42 ja tenia una experiència de dos cursos. L'any 1943 Lourdes no estava decidida a opositar amb ell, i va acabar no presentant-se. De fet ja havia tingut una experiència desagradable: ja havia fet l'esforç de presentar-s'hi, sense èxit, a les anteriors, de 1942, a les quals JMSC havia decidit finalment de no ésser-hi.

La relació epistolar amb M. Lourdes Serrano indica una tendresa irònica i una implicació creixents,² sense, però, cap mena d'excessos romàntics, almenys a les cartes que he pogut manejar. Inicialment li escrivia en qualitat de «condeixebra» (*condiscípula*). Les lletres eren normalment en espanyol. Eren, en efecte, companys de curs.

Havent acabat els estudis (un any abans que ell, com hem dit), ella havia anat a La Seu, segurament amb feina de docent, i ell seguia a Barcelona, amb la intenció, com ella, d'opositar a una plaça batxillerat. Era el febrer de 1942:

Reparto el día entre la Residencia y la Universidad y el Ateneo Barcelonés. Allí concurrimos diariamente unos cuantos compañeros de profesión: Carmina Pleyán y Eugenio Nadal, su novio; Olga Díez,

1. M. Lourdes Serrano va morir d'embòlia. JMSC es tornà a casar amb M. Teresa Malagarriga.

2. APS-JMSC-136. Fragment de lletra a M. Lourdes Serrano, no datada, però cap a febrer de 1945.

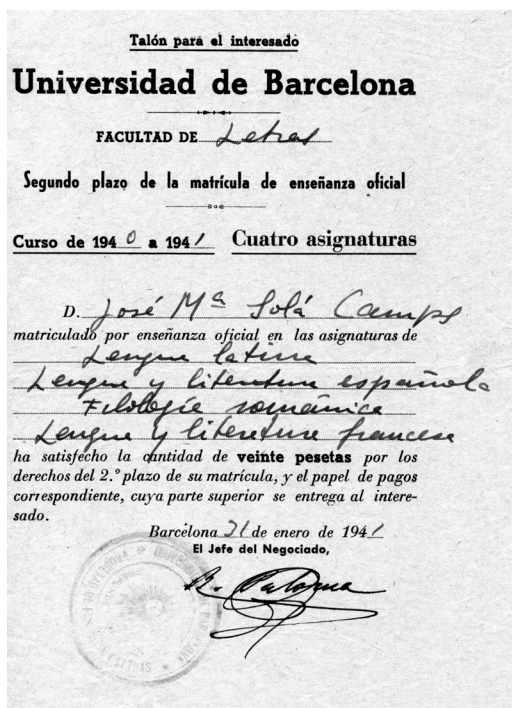
Pericay, Siguán, etc, etc. Alternamos el estudio con tertulias en las que se bromea y se pasa el rato, aunque, como ya sabes, no hay gran necesidad de matar el tiempo, porque nuestro género de estudios exige aprovecharlo cuanto sea posible. Me han pagado la clase que doy en la Facultad (una hora en días alternos) a razón de 500 pesetas el trimestre. Tuve una agradable sorpresa porque no lo esperaba [...].

Además disfruto de amplia libertad en el desarrollo de la materia. Aunque en el programa figure como clase práctica de «Fonética», en realidad mi clase es de lengua castellana en general. Es el complemento de la clase de «Lengua y Literatura» y el catedrático de la misma me ha encomendado todo lo referente a lengua para que él pueda avanzar más en la explicación de la literatura. De manera que yo sigo, en lo posible, todo lo que en el programa de oposiciones se refiere a lengua. Mis alumnos dominan ya la transcripción fonética que he explicado a base del Navarro Tomás y la transcripción no la he limitado a textos castellanos, sino que también se ha hecho de otros idiomas neolatinos...³

Document d'ingrés a la Universitat Autònoma de Barcelona de JMSC

3. APS-JMSC-138. Carta de Barcelona, JMSC a MLSB, la Seu d'Urgell, 9-2-1942.

Document de matriculació de JMSC a la Universitat de Barcelona, gener de 1941

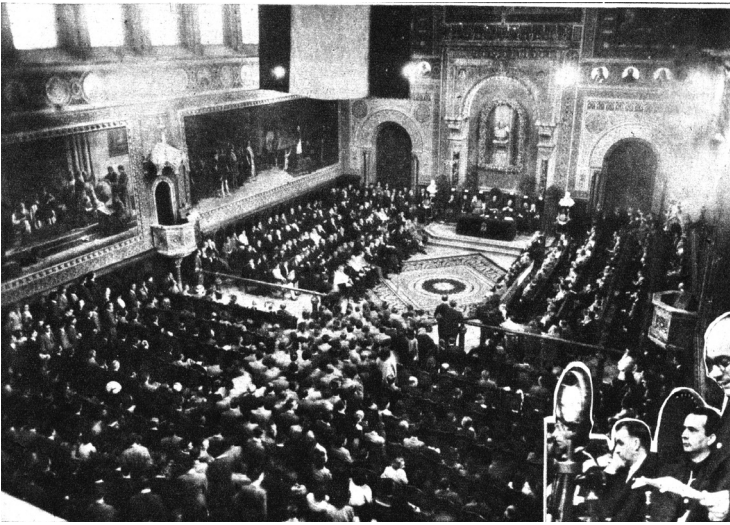
Li falta temps per dir-li que el viatge de Franco a Barcelona va ser un «trionf continuat»:

Las calles por donde había de pasar en las visitas que hacía a diversas instituciones de la capital estaban siempre llenas de público deseoso de verle y aclamarle. Un asistente me contó que la ovación que se le dispensó en el Liceo duró 14 minutos, reloj en mano.⁴

No sabia encara què volia fer. Se sincera amb M. Lourdes Serano. No sap encara com orientar l'avenir. Per preparar oposicions sacrificarà els estudis de Dret, que li suposarien ara una pèrdua de temps. Evidentment en aquells moments de reconstrucció, ben fres-

4. *Ibidem*.

ques encara les purgues franquistes, calien docents. Li participa JMSC a M. Lourdes Serrano una notícia: a través d'uns cursets hi havia el projecte de cobrir moltes places. Encara que amb un sou inferior al de catedràtics per oposició: «a éstos se les ha aumentado el sueldo. Entran con 10.000 pesetas, que es lo que cobran Nadal y García López».⁵

Acte d'afirmació acadèmica franquista a la Universitat de Barcelona.
Portada del *Diario de Barcelona*, febrer de 1942

D'altra banda el seu amic (que ho fou tota la vida) Josep Maria Boix i Selva, que pensava casar-se aquell any (1942) li proposà de muntar una acadèmia. És una idea a tenir en compte, ja que, amb les relacions que tenen, la podrien tirar endavant. Però de moment no ho volia provar: abans volia acabar la carrera de Dret, que Boix i Selva «ja posseïa»:

gracias a Dios no lo necesito económicamente y en mi casa están conformes en seguir pagando mis estudios, aunque yo no aporte ingresos. Además, no sé si por suerte o por desgracia, pero es así, aún no tengo la preocupación de lograr unos ingresos suficientes para

5. *Ibidem*.

asegurar las necesiaddes de una nueva familia, porque mi corazón aún está disponible. Claro que a veces los flechazos son fulminantes y quizás dentro de no mucho no pueda decir lo mismo. Creo que, por una parte, esta libertad ha sido una ventaja, pues me ha permitido y me permite enfocar, sin apremios que me desvíen, mis actividades hacia el logro de una posición económica suficiente, sin malograrlo por una excesiva prisa. Sin embargo, creo que el caso contrario a lo mejor me serviría como un estímulo más para trabajar. No es que sienta de un modo concreto esta necesidad porque ello sería algo enfermizo, pero cierta ilusión remota la acepto gustoso. ¡Qué sería nuestra vida sin estas ilusiones!

También Concha Hosta y Pericay esperan casarse la próxima primavera. Pericay ha sido nombrado encargado de curso en un instituto de ésta y está muy contento. Está muy confiado en vistas a unas próximas oposiciones pues ya hizo una buena preparación de las anteriores y ahora continua sus estudios, practicándose especialmente en la traducción de textos.

Berenguer estuvo hace poco en Barcelona para ultimar los detalles de una gramática griega que va a editar, ilustrada con dibujos hechos por él mismo en lo cual tiene buena habilidad, como seguramente recordarás. [...]

Ha sido destinado a nuestra sección un nuevo catedrático de Literatura, el Dr. Castro, que aún no ha empezado sus clases. Es encargado de curso o agregado, pues opositó a la cátedra de La Laguna. El Dr. Valbuena sigue en la misma situación. Tengo buena amistad con el Doctor Montoliu que me aprecia más de lo que valgo y se ha ofrecido a orientarme para hacer la tesis doctoral cuyo tema estoy ahora meditando. [...]

Aún no he desechado la idea de, una vez hecho el doctorado, opositar a cátedra de universidad. Si se confirma lo que me han dicho respecto a la disminución de plazas de instituto, quizás sea mejor especializarse para opositar a una cátedra de universidad, pues la obtención de aquéllas será casi tan difícil como la de éstas. [...] Pero no se puede decidir nada en concreto, pues estamos en vísperas de una reforma universitaria general, y hay que esperar a ver en qué consiste.⁶

El futur és obert per al jove de 25 anys. Fins i tot considera la possibilitat de penjar els títols de llicenciat i d'advocat (quan el tingui) i dedicar-se a la indústria o al comerç, com el seu germà Francesc Solà, òptic de Girona. No li falten, doncs, il·lusions, li diu a Lourdes, i

6. JMSC a MLSB, la Seu d'Urgell, 9-2-1942.

aquestes tindran temps de «desprendre's de l'arbre del cor», com diu un poema l'autoria del qual no recorda (demana per això auxili a l'amiga). Amb Lourdes, segons que es dedueix d'aquesta carta, encara no han començat a tenir relacions «formals». Vol visitar-la a la Seu l'estiu de 1942, arribant fins a Andorra:

Hace pocos días leí «Los cien mil hijos de San Luís» de Galdós. El relato lo pone el autor en boca de la protagonista y ésta deja bastante mal parada tu población porque en ella le sucedieron cosas nada agradables, de manera que su juicio no es desinteresado y por tanto no he hecho caso de ello. Hace pocos días en el local de la Congregación Mariana se dieron varias conferencias sobre diversos aspectos de la vida y la obra del ilustre hijo de la Seo de Urgel, el P. Fité, S.J. No pude asistir a ellas, pero oí una disertación del P. Vergés sobre aquel gran jesuíta y quedé plenamente convencido de que era un hombre extraordinario. Restauró la Congregación Mariana de Barcelona hace ahora cincuenta años y de entonces arranca el empuje que la ha llevado al estado en extremo floreciente de que ahora disfruta bajo la dirección del P. Vergés.⁷

L'oposició a càtedra, 1943

L'any 1943 JMSC es plantejava demanar la baixa dels seus serveis a la Universitat de Barcelona aquell estiu per poder preparar millor el temari d'oposicions. Confiava ja ser a Madrid els darrers dies de juny de 1943. Finalment, però davant les notícies d'ajornament va decidir anar a preparar l'oposició al poble de Sant Antoni de Calonge, on el seu germà feia vacances, i anar també a Barcelona per als exàmens de la Facultat.⁸

Va fer els exercicis d'oposició amb èxit a Madrid i va treure plaça de catedràtic de literatura i llengua espanyola, tot primer a Cadis, després a Tortosa i finalment a Lleida. En efecte, el novembre de 1943 va obtenir mitjançant oposició davant d'un tribunal presidit pel

7. *Ibíd.*

8. Lletre a Lourdes Serrano 4 i 5 de juny de 1943, des de Girona a la Seu d'Urgell. APS-JMSC-134.

catedràtic Luís Morales Oliver, la càtedra de Literatura de l'Institut de Cadis.⁹

De Luís Morales va esdevenir ben amic. No li costava gaire a JMSC fer amics en el camp de les Lletres o de la Música. Morales li va demanar poesies sobre la llar, per l'estil de: «El estado mejor de los estados / es alcanzar la dulce medianía / con la cual se resuelven los cuidados.» (Boscán).¹⁰ JMSC demanà aleshores a M. Lourdes Serrano que l'ajudés a trobar fragments de poesia de Maragall que fessin referència a la llar.

Considerava que l'ensenyament i l'aprenentatge lingüísticoliterari tenen un vessant d'adquisició de competències tècniques de caire gramatical, i un altre vessant d'educació estètica. No és suficient que l'escolar surti del batxillerat amb nocions sobre realitzacions artístiques apreses a les classes de literatura, història o dibuix. Cal, a més, educar el seu gust estètic per tal de «sentir» les obres d'art i poder posicionar-s'hi amb un judici propi fonamentat en raons.

Segons JMSC, tot i que a l'educació estètica del batxiller hi poden contribuir disciplines com la història de l'art, les llengües clàssiques, el dibuix o la filosofia, és la classe de literatura la que ha d'actuar més en aquest sentit. Essencialment aquesta classe té per objecte la valoració estètica. Cada obra literària reflecteix la personalitat del seu creador, però també reflecteix l'ambient estètic de la seva època. El professor de literatura ha de saber situar l'obra literària en el seu context i ambient estètic, ambient que ha de saber refer i explicar. Informant bé l'alumne de les realitzacions artístiques extraliteràries d'una època, s'assoleix una major comprensió de l'obra literària de referència.

JMSC creia que calia donar més importància als exercicis de declamació, no pas per produir actors professionals o oradors de primera, sinó per fer que el noi/noia sàpiga exposar en públic les seves idees mitjançant la paraula, serenament i amb claredat, elegància i ordre.¹¹

9. APS-JMSC-131; «Colegio médico de Cádiz. Esta noche disertará el prof. Solà y Camps sobre el tema "Trovadores y Juglares"». *Diario de Cádiz*, 8-2-1945.

10. APS-JMSC-136. Fragment de lletra a M. Lourdes Serrano, no datada (però cap a febrer de 1945).

11. APS-JMSC-101. Document mecanografiat/memòria docent. Madrid, 1 de setembre de 1943.

Les orientacions oficials de batxillerat no insistien ni eren prou concretes en la importància dels exercicis orals. JMSC creia que aquests exercicis s'haurien de practicar a cada curs. Segons ell, a les classes de llengua i literatura es dona massa importància als conceptes escrits, deixant en un segon pla la «meravella de la paraula viva» (i aquí esmenta Joan Maragall).

Parlar en públic és una necessitat personal i social. En això JMSC és taxatiu: tot aquell que no domina la competència d'expressar-se en públic amb serenitat i precisió «no ha rebut una educació social completa». ¹² JMSC diu haver vist sovint el fracàs d'estudiants brillants de batxillerat i universitaris, incapaços d'explicar oralment de forma extensa matèries conegudes, però «que no havien pogut aprendre de memòria».

El mecanisme psicològic d'aquest fracàs l'explica de la següent manera: l'estudiant no té l'hàbit de parlar en públic i perd la serenitat; això li fa perdre el fil de les idees principals i es perd en detalls accessoris i divagacions. De manera que, en acabar el temps prefixat, només ha pogut desenvolupar una part petita del tema. Per a JMSC exercitar en aquests exercicis oratoris incumbeix sobretot (encara que no exclusivament) a les classes de llengua i literatura.

Però si l'expressió oral és molt important, també ho és l'escrita. Les redaccions freqüents, ben corregides, ajuden a superar els problemes de l'expressió escrita. El foment de la lectura de la bona literatura s'ha de fer durant el batxillerat. Aquí JMSC es permet d'assenyalar l'encert en l'orientació dels textos de la col·lecció Ebro, a l'alçada dels textos escolars editats a França per Larousse o Hatier. Els llibres de coneixement de la mitologia són igualment essencials per als estudiants de literatura.

L'orientació dels estudiants s'ha de fer des del més radical respecte del professor a l'alumne. Aquí el jove opositor JMSC citava M. Menéndez Pelayo, Juvenal i Manuel Milà i Fontanals, en qui deia voler emmirallar-se a les seves classes de literatura.

Pel que fa als estudis gramaticals, constata la superació de la idea que la gramàtica «ensenya l'idioma». Les qüestions gramaticals i fonètiques s'han d'ensenyar amb sentit comú, i sense deixar-se portar

12. APS-JMSC-101, citació traduïda del castellà.

cap als aspectes més tècnics i abstractes que l'alumne novell no pot capir. Evidentment, l'aprenentatge de l'idioma espanyol és l'única cosa que es té en compte. No desenvolupa, per tant, les conseqüències de l'afirmació que el més greu és no saber manejar ni l'idioma propi.¹³

Però on la habilitat pedagògica del professor pot exercitar-se millor és en les explicacions de preceptiva i de crítica literària (que segons la normativa oficial de l'època s'havia d'ensenyar a quart curs). Cal harmonitzar la presentació de clàssics i moderns.

Amb aquestes idees i una exhaustiva preparació JMSC va guanyar les oposicions a càtedra. El 15 de novembre de 1943 envia una carta a M. Lourdes Serrano, des de Madrid, en català: «Ja són catedràtic!». Els tràngols i les depressions havien passat. També els nervis. Confessa que «feia dies i setmanes que no podia passar ni cinc minuts davant dels llibres. Estudiant amb tu vaig recuperar la serenitat i la confiança i no vas deixar que novament em descoratgés. Llàstima que tu no hagis estat més afortunada. Tant com havíem treballat...». Tot i que li feia gràcia anar a Cadis, institut del qual tenia bones referències, el seu desig lògic era poder traslladar-se a un centre de batxillerat català. El resultat de la votació (oposició) de Madrid va ser: 1 Carmina Pleyán / Lleida; 2 Mohedano / Oviedo, masculí; 3 Roca / Oviedo, femení; 4 Juan / Bilbao; 5 Rosario Losada / Badajoz; 6 El «Ganso» (JMSC) / Cádiz; 7 Artilles / Las Palmas.¹⁴

Animació pedagògica i projecció social a Cadis, Tortosa i Lleida

Durant més d'una dècada va exercir amb il·lusió de neòfit la docència a Cadis, Tortosa i sobretot Lleida. De bon començament, a Cadis va projectar-se prou a nivell local. L'any 1944 el nou catedràtic de literatura d'institut ja va fer una recordada conferència sobre l'obra musical de Chopin, en col·laboració amb el pianista gadità José M. Garrido, que va ser poc després director del Conservatori de

13. APS-JMSC-102, manuscrit amb notes per a la memòria docent de 1/09/1943.

14. APS-JMSC-137, lletra de JMSC a MLS, Madrid, 15-11-1943.

Música de Tetuán.¹⁵ Els salons del *Col·legi Mèdic* de Cadis van ser insuficients per escoltar la seva conferència sobre «trobadors i joglars» un dia de febrer de 1945. J. M. Pemán, present a la conferència, el va felicitar al final. Es feren projeccions dels instruments que utilitzaven els trobadors a la pantalla del centre. El conferenciant va defensar la tesi del lligam entre la poesia trobadoresca i la medicina, ja que hi ha opinions en el sentit que l'amor que canten els trobadors en el fons és una malaltia. Va distingir entre 817 tipus d'estrofes diferents dintre dels grans tipus que són la «cançó», el «serventesi», la «tensó», la «pastorel·la» i l'«alba». Va acabar la conferència, «aplaudí-díssim» diuen les cròniques, i dedicant un record a les noies gaditanes («Puellae Gaditanae», que antigament amb les seves castanyoles de bronze van portar a Roma «la essencia inconfundible de la eterna Andalucía»).¹⁶

Encara l'any 1945 les cartes de JMSC a la segurament ja promesa Maria Lourdes Serrano eren quasi sempre en castellà, per inèrcia o per pors. El nostre biografiat buscava una permuta amb un company professor (funcionari) que li permetés acostar-se a Catalunya, Reus, Tortosa... Estava en contacte amb José María de Pemán, bon amic d'ell, i comptava amb ell per millorar la seva situació administrativa i la de Maria Lourdes Serrano.¹⁷ De fet, la correspondència indica una estratègia continuada de recerca d'influències per poder aconseguir tornar a Catalunya.¹⁸

A l'Institut de Lleida organitza activitats poètiques, retòriques i dramàtiques. Algunes d'aquestes activitats les donava a conèixer al públic a través de l'òrgan lleidatà d'Acció Catòlica de Lleida *Forja*, sigui per comentar «representacions medievals de la Passió»,¹⁹ sigui

15. APS-JMSC-131; «Colegio médico de Cádiz. Esta noche disertará el prof. Solà y Camps sobre el tema "Trovadores y Juglares"». *Diario de Cádiz*, 8-2-1945.

16. APS-JMSC-130, «La conferencia del Dr. José María Solà en el Colegio Médico», *Diario de Cádiz*, 10-02-1945.

17. Lletre de Cadis 18-03-1945 a M. Lourdes Serrano, la Seu d'Urgell. APS-JMSC-135.

18. APS-JMSC-118: carta de José Ayats Surribas a Maria Camps vídua Solà, 27-09-1945, sobre una proposta per a la càtedra de Tortosa. JMJC n'havia parlat amb Martí Bufills.

19. APS-JMSC-118. *Forja*, n. 67, març de 1949.

per comentar —Nadal de 1949— el «Auto de los Reyes Magos».²⁰ Un any abans, els alumnes seus de l'Institut de Lleida (de tercer curs)²¹ havien celebrat el Nadal amb una representació d'aquest «Auto», aleshores l'obra escrita més antiga del teatre castellà (finals del segle XII, principis del XIII):

Es frecuente en estos días la reposición de obras de lejanas edades o países, desde las tragedias de Esquilo, la Sa Kuntala india o el Ollantay inca hasta los autos sacramentales. Su valor humano, ideológico o de época, sumerge al espectador de sensibilidad (sin necesidad de ser erudito) en climas inéditos, ora sobrecogedores, ora deliciosos. Los alumnos del tercer curso del Instituto de Enseñanza Media de Lérida celebraron hace un año la Navidad con una representación del explicado Auto. El vestuario, autárquico y elemental —coronas de purpurina sobre cartón, cubrecamas fingiendo regios mantos— casaba con el primitivismo de la obra. El escenario fue simultáneo, al estilo medieval: las tres escenas —visión de la estrella, trono de Herodes y Adoración— a la vista a un mismo tiempo, como en un tríptico de nuestros maravillosos pintores del gótico.²² Y, en verdad, parecía como si las figuras fervorosas y realistas de una tabla primitiva cobrasen vida ante sorprendidos espectadores de la era atómica.

20. APS-JMSC-119. *Forja*, n. 79, desembre de 1949.

21. APS-JMSC-126. Repartiment del Auto de los Reyes Magos: llistat dels alumnes. Document mecanografiat.

22. Possibles dibuixos d'aquest tríptic als documents APS-JMSC-123 i APS-JMSC-124.

Auto de los Reyes Magos a l'Institut de Lleida,
Nadal 1948

A assenyalar que, malgrat la duresa de la repressió de l'idioma, repressió interioritzada sobretot pels funcionaris, en activitats declamàtiques hi inclou, juntament amb clàssics de llengua espanyola com Gil Vicente, Cervantes, Fray Luís de León, Gòngora, Gerardo Diego, Alexandre, Marquina o Rubén Darío, autors catalans com Jacint Verdaguer, Apel·les Mestres, Morera i Galícia o Agelet i Garriga.²³ També a una tria de nades de 1950 per a la premsa selecciona versos de Lope de Vega i José María Pemán, bon amic personal seu, juntament amb mostres poètiques de Joan Salvat-Papasseit i Jacint Verdaguer.²⁴ A més ofereix una sentida glossa del *Poema de Nadal* de Josep Maria de Sagarra.²⁵

A Lleida anima de valent el Cercle de Belles Arts.²⁶ Va dirigir el 1953 el *Teatre de Cambra* d'aquesta institució cultural. La pri-

23. APS-JMSC-112.

24. APS-JMSC-116: *Forja*, Lleida, desembre de 1950, p. 3 «Colección de villancicos».

25. APS-JMSC-116: *Forja*, Lleida, desembre de 1950, p. 5 «Rincón literario. La navidad y un poeta de hoy».

26. Lloa en un manuscrit el Pessebre dels estudiants de Belles Arts de Lleida. I arran de la creació d'aquest pessebre fa tota una reflexió etnograficoreligiosa sobre els pessebres. APS-JMSC-104 (Articles meus i projectes id.). També el manuscrit APS-JMSC-106: Esquema. «Poetas y músicos cantan la Navidad...».

mera obra va ser *La visita que no tocó el timbre*, de Joaquín Calvo Sotelo.²⁷

Fa de crític cultural d'espectacles organitzats en i per aquest Cercle de Belles Arts, com el recital del guitarrista José María Sierra, deixeble d'Emili Pujol, aleshores catedràtic del Conservatori Nacional de Música de Lisboa.²⁸ José María Sierra va interpretar obres de Sorts, Tàrrega i Llobet, el músic de cambra de Lluís XIV i deixeble de Lully, Robert de Visée, i també l'homenatge a Debussy escrit expressament per a guitarra per Manuel de Falla, «Vidala» del compositor uruguaià Broqua i dues peces, Tango i Sevilla, del també concertista i musicòleg, a més de compositor, Emili Pujol Vilarrubí, fill il·lustre de les terres de Lleida. L'obra de R. de Visée, *Suite en Re Menor*, editada pel musicòleg esmentat Emili Pujol, era el primer cop al món que se sentia sencera.

JMSC també es referia a la tasca del *Teatre de Cambra* del Cercle de Belles Arts de Lleida, que havia convidat el professor i crític francès Jacques Méttra, de l'Institut Francès de Barcelona. Méttra —que tot l'any havia estat donant un curs de teatre francès a l'Ateneu Barcelonès, i que a més era un gran enamorat i coneixedor de la geografia d'Espanya— va comentar obres de Montherland i de Claudel. El mateix dia va fer una dissertació sobre la pintura francesa de la segona meitat del segle XIX.²⁹

Josep Maria Solà va estar vinculat a l'Institut Francès, important far cultural en la primera postguerra franquista. Amb Lourdes Serrano, la seva dona, va gaudir d'una beca l'any 1953 per anar als Foyers de Culture Française a l'abadia de Royaumont. També van ser becats Jordi Sarsanedas, poeta barceloní i la seva dona, la pintora Elena Picas, a més del catedràtic de Filosofia Francesc de P. Rivelles.³⁰

27. APS-JMSC-115.

28. APS-JMSC-108. Referència als concerts de Ràdio Lleida, de la sèrie «La guitarra de concert. La seva història i els seus músics», cicle organitzat per la Penya Guitarrística Lleidatana.

29. APS-JMSC-105.

30. APS-JMSC-117, article sobre aquest fet a *Los Sitios* de Girona, per J. Sureda Prat, 13-8-1953, p. 4.

Un element recurrent ja des d'aleshores a les seves notes és l'interès pel paisatge.³¹ Acompanyà sovint els alumnes a excursions molt ben planificades, com la «peregrinació a Santiago de Compostela», dels estudiants de batxillerat de l'Institut de Lleida, del 20 al 26 de maig de 1954.³²

En particular destacarà la fascinació que exerceix sobre ell la Costa Brava. Fascinació per la llum, el mar, la mediterraneïtat que l'acompanyarà fins al final.

JMSC amb els alumnes de Tercer de Batxillerat a Lleida, 1948

Un activista cultural, entre el «Carpe Diem» horacià i el rigorisme catòlic

El paper d'animador cultural de JMSC a la Lleida franquista és notable. A *La Mañana*, periòdic de Lleida, publica el 13 de desembre de 1951, l'article «Un leridano en la Bienal», fruit d'una entrevista a

31. APS-JMSC-110.

32. APS-JMSC-103.

l'escultor Leandre Cristòfol. L'article, ple de sentit de l'humor, signat per JMSC sota el pseudònim José de Vessador és d'una frescor considerable. És fruit d'una entrevista a l'escultor mentre estava treballant al seu estudi en el bust d'un senyor que estava posant.³³

Els criteris morals i religiosos de JMSC són sovint estrets, tot s'ha de dir. Però és que l'època no donava gaire més de si. Només cal veure les editorials de l'òrgan oficial de l'Acció Catòlica local, *Forja*, on al costat de moltes col·laboracions pròpies de la més pura il·lustració cristiana, hi ha autèntiques proclames integristes, editorials — per exemple — on es defensa, sense matisos de cap mena, que el cinema és l'avantsala de la prostitució.

JMSC es refereix abastament a la formació religiosa dels batxillers en un altre article, publicat a la premsa local lleidatana el febrer de 1950.

L'escola no només instrueix sinó que educa. L'home perfecte és el cristià perfecte. L'Església (Catòlica), «societat sobrenatural i superior», educa onsevulla que es posi en contacte amb les ànimes: trona, confessionari, converses, llibres i qualsevol mena d'escrits. Es basa en les seves consideracions en un discurs de Pius XII de 20 de febrer de 1946.

El dret a educar de l'Església està per damunt de qualsevol discussió, malgrat les fortes tensions que la política laicista a França o a Itàlia han ocasionat en el passat. El règim franquista reconeixia plenament a l'Església aquest dret, del qual es derivava la potestat de fundar escoles de qualsevol grau, «y sus derechos a dirigir, vigilar y aún dar la instrucción religiosa en los centros docentes del Estado».³⁴

Als Instituts de batxillerat, concretament, l'ensenyament de la religió catòlica i tot el referent a la vida cristiana depenia del control de l'Ordinari de la Diòcesi. Les normes estatals afavorien igualment la pràctica pietosa als instituts, amb l'establiment de capelles i subvencions per al seu manteniment. Cada any s'organitzava al Centre (en aquest cas l'Institut de Lleida), amb assistència de professors i alumnes. El Bisbe de Lleida vetllava per la formació cristiana dels

33. APS-JMSC-113.

34. APS-JMSC-122. Retall de diari «La formació religiosa en la Enseñanza Media». *La Mañana*, 12-02-1950, suplement dedicat a l'Any Sant.

batxillers. La seva presència personal era freqüent. Assistia a alguns dels actes culturals que s'organitzaven a l'Institut i oficiava la missa del dia de Sant Tomàs d'Aquino.

Elogia la pel·lícula *Balarrasa* (1951, J. A. Nieves Conde, guió Vicente Escrivá), que «marca una època a l'apostolat catòlic».³⁵ Es troba a gust, sembla, a l'Espanya de Franco. De fet, ell és del bàndol dels vencedors. S'hi sent, no hi ha cap dubte, ben a gust. Escriu a l'època lleidatana a la revista local d'Acció Catòlica *Forja*, on, entre d'altres intel·lectuals catòlics del moment, hi escriu Josep Lladonosa. Amb el pseudònim *Heliagro* publica el desembre de 1953 l'article «Deportes», on fa esment de l'epístola esportiva de Sant Pau, no sense una dosi d'humor sobre el fet que la mania esportiva, futbolera i kubalista molt en particular era un bon antídote a les activitats dissipades dels joves en el seu temps lliure.³⁶

Pot ser que la «processó anés per dins»? Aleshores, difícilment, encara que en algun moment va fer un gest ben tímid, com quan va fer de mitjancer per tal que F. de B. Moll pogués fer una conferència en català a Lleida (aquest l'esmenta a les seves memòries, en referir-se amb humor a l'incident de Lleida, arran de la campanya de l'exposició itinerant del Diccionari). Segurament, però, hi hagué una evolució en el seu pensament. De fet, poc abans de morir em va fer llegir la biografia de Mossèn Fuster de Josep Clara, *Girona 1939: quatre sentències de mort* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), que ell havia comprat. Ell coneixia bé dos dels quatre biografats, Joan Fuster i Martí Pou. El primer, mossèn que va ser durant la guerra a Girona i que salvà la pell gràcies als bons oficis del bisbe Cartanyà, havia estat el seu confessor.

Fet i fet, crec que sempre hi hagué una contradicció o una paradoxa entre el seu super-ego religiós, tan fort, heretat, i una frescor i espontaneïtat de judici que el convertien en un etern diletant, fruïdor de la bellesa del món. Encomanava, en aquest sentit, alegria de viure. Sempre recordaré les passejades amb Vespa, quan venia a Girona uns anys més tard, quan ja estava establert a Barcelona. Però ja a l'època de Lleida i abans la seva filosofia de la vida era la que expressen

35. APS-JMSC-109.

36. APS-JMSC-114.

apunts com el «Elogio sentimental de la locomotora de vapor»³⁷ i sobretot la poesia d'origen sànscrit, citada per J.R.J. (Juan Ramón Jiménez) al seu *Diario de poeta y mar*, inicialment publicat amb el títol de *Diario de un poeta recién casado*.

La poesia en qüestió, que JMSC transcriu, és el meravellós «Saludo del alba»:

¡Cuida bien de este día! Este día es la vida, la esencia misma de la vida. En su leve transcurso se encierran todas las realidades y todas las variedades de tu existencia: el goce de crecer, la gloria de la acción y el esplendor de la hermosura.

El día de ayer no es sino un sueño y el de mañana es sólo una visión. Pero un hoy bien empleado hace de cada ayer un sueño de felicidad y de cada mañana una visión de esperanza. ¡Cuida bien, pues, de este día!³⁸

Passejant per Girona l'octubre de 1953, en un homenatge a Sant Narcís, invoca el sant, que en aquesta dura i tremenda Girona de «pedra, pedra i pedra» ha escollit un «saló de marbres de color» a l'església de Sant Feliu. Ho considera un senyal de romanitat en aquesta ciutat de pedres ciclòpees, romanes, romàniques, gòtiques, renaixentistes, barroques, modernistes i... nacionalsindicalistes [*sic*].³⁹

En particular, els coneixements musicològics de JMSC eren, com ja hem pogut veure, ben consistents. I ho van continuar essent al llarg de la vida, emès per una sana curiositat científica i estètica. Tocava de jove amb facilitat i gràcia el piano, que havia après a l'Acadèmia Francesc Civil de Girona, amb el seu germà Francesc Solà. Coneixia bé el món de Wagner,⁴⁰ amb emoció d'autèntic wagnerià.⁴¹ Més endavant va esdevenir un apassionat investigador diletant dels orígens de la sardana, amic del gran tenorista calongí Ricard Viladesau i del musicòleg sardanista Lluís Albert.

37. APS-JMSC-128: manuscrit «Por qué ciertas cosas del pasado nos aparecen más bellas o por lo menos más plenas de emoción que las presentes? ¿Será el nimbo que les presta la lejanía?...». Enigmàtica divagació inconclusa (potser havia de ser part d'un article de crítica literària?).

38. APS-JMSC-127.

39. APS-JMSC-111.

40. APS-JMSC-107.

Escriu afinades cròniques de vetllades musicals a Lleida, com la protagonitzada a finals de juny de 1948, al Teatre Municipal dels Camps Elisis, per la intèrpret de piano i professora Conxita Sanuy i les seves alumnes. Sanuy va tocar, entre altres peces, la *Cançó i Dansa* de Mompou, de forma pel que sembla magistral.⁴² Després van actuar, una a una, les alumnes de Sanuy:

Al final, en «Coppelia» de Léo Délibes, la gracia alada de Conchita Sanuy presidiendo en primer plano un fondo coreográfico infantil y delicioso. Fue un digno final a la fiesta. El público salió en extremo complacido. Sobre las copas de los plátanos la luna llena presidía una danza de estrellas.

Encara no un any més tard, també a *La Mañana* (n. 3065, 5-04-1949) escriu un altre article de crítica musical, aquest cop a partir de l'exitós concert del violoncelista madrileny Enrique Correa i la pianista lleidatana resident a Madrid Ramona Sanuy. La riquesa de matisos crítics d'aquest article fa pensar que JMSC tenia veritables i innegables dots per a la crítica musical.⁴³

JMSC, animador sociocultural a la Girona dels primers quaranta.
Refundació dels manaies

41. APS-JMSC-138, lletra a M. Lourdes Serrano 9-2-1942, segon full.

42. APS-JMSC-120, JMSC «Conchita Sanuy y sus alumnas». *La Mañana*, 22-06-1948, p. 2.

43. APS-JMSC-121, JMSC «Éxito de Enrique Correa y Ramona Sanuy». *La Mañana*, 5-04-1949.

Com recordà l'historiador i cronista oficial de la ciutat de Girona Enric Mirambell, Solà i Camps va ser un dels joves impulsors dels Manaies de Girona després de la guerra civil.

Més tard, la seva amistat amb el verdaguerista Josep Maria de Casacuberta marcà la seva trajectòria com a estudiós. Ja l'any 1958, JMSC, aleshores inspector d'ensenyament secundari, edità uns materials didàctics sobre el tema, un quadern didàctic de títol *El Montseny*, amb una antologia poètica.⁴⁴

Als anys 70 i 80 va publicar treballs i articles com ara «De Colom a L'Atlàntida» [Homenatge a Mn. Jacint Verdaguer en el centenari de la seva mort] (Barcelona: Quaderns d'estudis colombins; 8. Òmnium Cultural, 1977, 74 p. Centre d'Estudis Colombins); «El misteri dels documents verdaguerians de la cúria de Vic» (25 d'abril de 1984) a *l'Avui*; «Sobre el poema *Canigó*» (6 de juny de 1985) a *La Vanguardia* i, al mateix diari, «El poema *Canigó*» (29 de juny de 1985) i «El *Canigó* de Verdaguer cumple cien años» (5 de gener de 1986).

Apunt final

La nota de l'*Anuari Verdaguer* 2004, no signada, a la qual he fet referència al principi d'aquesta comunicació, afegeix, encertadament, que «Josep M. Solà, a qui es deu el descobriment de canvis cal·ligràfics en la lletra de Verdaguer que permeten afinar la datació dels autògrafs, fou, tanmateix, una persona que escriví poc».

Aquest article ens ha permès de documentar amb peces inèdites les primeres passes (1941- 1955 aprox.) de la comesa filològica, críticoliterària i d'animació civicocultural de qui amb el temps esdevindria reconegut animador cultural verdaguerista⁴⁵ de la segona meitat del segle XX —com diversos especialistes han assenyalat—, el qual va servir, per cert, ben vives les seves arrels gironines.

Confio haver ofert prou indicacions sobre el primer trajecte professional i científic d'aquest intel·lectual exigent, amic de tants,

44. Madrid: Dirección General de Enseñanza Media, 1958, 27 p.

45. Membre honorífic de la Societat Verdaguer des de la primera ampliació de l'entitat, l'any 1991.

observador crític i rigorós del nostre món cultural, gran coneixedor de la llengua, conversador savi en matisos i coneixements, apassionat de música o cristià il·lustrat; tots aquests poden ser qualificatius que defineixen la seva personalitat. La seva memòria proverbial era només igualada per la seva capacitat de dispersió i de «despiste», que assumia amb sentit de l'humor, com certifica la correspondència privada utilitzada a l'article.

Navata, Alt Empordà, estiu 2007